

МИРО ВУКСАНОВИЋ

МИЛЕНИЈУМ У СРПСКИМ КЊИГАМА

Ако се рачуна време припрема, иако је било необично кратко кад је реч о великим подухватима, већ је десета година откако смо у истом послу, у објављивању едиције која хоће да одабраним насловима и именима покаже миленијум српске уметности речи, од Светог Саве до садашњих писаца који су у пуном залету и надахнућу. Овако се наговештава о коликом је захвату говор и како није лако, као ни у ранијим временима, остварити амбицију која се јавља једном у веку. Поготово ако се суочимо с главним сметњама и ако их именујемо. Јер, сада је књижевност на споредном путу, читање добрих књига је проређено, књижевни живот је пригушен, часописи невидљиви, критика склоњена, писци су особе без угледа и утицаја ако своју речитост нису дали странкама и политикама, тиражи књига су готово занемарљиви, књижаре позатваране, издавачи се руше као поређане домине. Зашли смо у доба шкртог језика, огољених порука и брзине, што расте из осећајне речи увене пре цветања, у средишту су људи мандатних вредности, све је огољено, стварност око нас личи на отворен прелом.

Није овакво низање чињеница дошло као правдање, грдња или жалба. Никад књиге од вредности и ореоли око њих нису били масовна потреба, па нису ни данас. То је за понекога, као и све што је изузетно и изузето из општих појава. Међутим, требало је рећи у каквом задатом животу је српска књижевност данас.

А неопходно је, сада и увек, стати, смирено осматрати и сабирати најбоље знакове властите духовне трајности. Повратак на почетак, одлажење на дно матерње речи, враћање у давнину, објашњавање да постоје слојеви наших речи, различитих, мењаних, старих и младих, да су ти слојеви слични прстеновима од земље, да су повезани и сједињени, повратак тамо, у њих и међу њих, није

удаљавање како се обично мисли, јер се тако најбоље приближавамо себи. Такво приближавање не тражи тривијалне податке из историјских догађања, није му суштина у тражењу најобичнијих појава, окршаја, батака и одсецања глава, по некадашњем обичају. Овде је реч о окретању уназад да би се сагледала или осетила целина националне духовности која нема природнијег начина од књижевног да се именује и пренесе другима. Према томе, слагање времена у књигама које су их на примеран начин обележиле није ништа осим силаска низ антологијски смисао. То увек даје више од очекиваног и познатог. То шири. Не сужава. Отвара прозоре на све четири стране. Показује светлост речи, метафора и других слика у њима. Уверава нас да не постоји ништа што може као књига да забележи све. Зато је писана реч увек на путу у вечност. Такав пут најбоље чувају књига и њен писац.

Мало је народа који могу као Срби да покажу своје литерарне списе који су настали пре десет векова, који су сачувани кроз цео миленијум. Антологијска едиција *Десет векова српске књижевности*, чије је прво коло штампано 2010. а девето 2018. године, у којој су досад објављене деведесет и две књиге, из друге половине дванаестог века до почетка двадесет и првог века, од усмене књижевности чију старост нисмо измерили, али знамо да траје колико и говор, од житијске литературе која је прва записана, у византијском средњем веку, у хиландарским, студеничким и другим канонским списима, у стиху, приповеткама, роману и драми, с књижевноисторијским тумачењима, критикама које су антологијска хроника у Едицији, са животописима и библиографским подацима, све то, и остало што није поменуто, окупљено у истом низу, у свечано опремљеним томовима, сведочи о трајности и вредности која не може нестати, открива богатство и укупност српске књижевности. Заједно су књиге које су настајале на предвуковским облицима српског језика и књиге новије књижевности српског народа. Такво јединство је природно. Морамо га чешће истицати. Свако подвајање доноси националну штету.

Уреднички рад је од почетка добро усмерен. Иде по истим начелима и критеријумима, по правилима која су донета унапред. Свакој књизи је обезбеђена равноправност, јер се примењује исти модел. Сваком писцу припадају исте рубрике, а њихов обим је сразмеран квалитету и значају одабраних дела. У првој серији има сто двадесет књига. У другој серији, антологијској такође, биће још педесетак томова, из свих жанрова, из прошлог и нашег века. Сигурно је да неће изостати ниједан писац од значаја, да ће правда бити до врха испуњена.

Главни посао обављају приређивачи књига. Они пишу предговоре, бирају текстове, дају им распоред, израђују хронологију и библиографију писца, исписују објашњења, наводе изворе, где је потребно израђују речнике и бирају прилоге критичара. Приређивачи тако, по истим правилима, а сваки на свој начин, књиге стављају у кругове који се повезују и чине миленијумску целину. Приређивачи су академици, професори универзитета, књижевни историчари и критичари, научни истраживачи и писци који су вични уредничким и сродним пословима.

Главна особина свих књига у Едицији, укључив и антологије чија издања су поновљена и оне које су наручене, осим мисије коју не треба тумачити, осим потребе да из десет векова одаберемо писце који су означили своје доба, главна одлика је да овакво научно издање може да користи, без сметњи, и ученик и професор, и читалац без великог образовања и интелектуалац високог реда. У књигама је, као у каквом великом сажетку, објављено оно што је најбитније за проучавање или упознавање неког писца и неког књижевног жанра. Зато имамо стотине сталних претплатника, који су уз буџетски новац који добијамо најбоља подршка целом подухвату.

Годишња кола, по правилу у десет књига, нису из истог периода, већ су разнолика и по другим особинама. У њима су песници, прозни и драмски писци, некад по један у књизи а некад и више њих заједно, изабраних по литерарној сродности или у тематским антологијама. Свако коло има намеру да привуче људе чија су становишта и однос према књижевности различити. Тако се илуструје Едиција и њена садржина, тако се уједињују доба и речи које су у њима служиле Србима. И још, све књиге су по савременом правопису и са некадашњих облика српског језика, различито називаног, пренете у јасан књижевни израз.

Раније смо објавили пет књига с антологијским избором свих облика усмене књижевности. Такав избор досад нисмо имали на једном месту. Укључене су збирке потиснутих приређивача, али Вуково место није угрожено. Појачано је, јер је добио још две књиге. У једној су његови одабрани списи, а у другој сви књижевни делови из оба издања *Српског рјечника*. Објавили смо Гундулићеве спевове у посебној књизи, али и антологију старе дубровачке и бококоторске поезије. У ранијим едицијама српске књижевности, због разних обзира и политичких препорука, није тако било. У десетом колу ће бити Држићева књига. Никома ништа не узимамо, али никоме не одвајамо из историјске књижевне баштине која је настала на српском језику као основи. Правично је рећи истину.

У пет књига смо распоредили десетине писаца житијске или средњовековне књижевности. Свети Сава има засебну књигу. Остале су заједничке. Свака је и антологија и панорама истовремено. У новом колу су четворица писаца: Кантакузин, Михаиловић из Островице и два патријарха – Пајсије и Црнојевић. Њихову књигу је приредио Томислав Јовановић, који је и уредник свих пет томова из старог доба. Сада, као целина, делују и друкчије и импресивније.

У овогодишњем колу најдужи временски распон има антологија књижевности за децу, у два тома, у једном су стихови, у другом кратка проза, од Захарије Орфелина из осамнаестог века до Иго-ра Коларова који је рођен 1973. године. Тај замашни преглед који захвата два и по века урадила је Зорана Опачић. Српска књижевност за децу први пут је добила овакав и оволики избор.

Песме, приповетке и кратак роман Јелене Димитријевић у истој су књизи с прозом и драмом Владана Ђорђевића, који је познатији у медицини и политици, а неправедно као писац готово заборављен, као и Јелена Димитријевић. Заједничку књигу су им приредиле Слободанка Пековић и Ђиљана Костић.

Божидар Кнежевић, родом из Уба, из „главног града” српске филозофије, иако је Брана Петронијевић рекао да су његовом Убу и два слова много, професор из унутрашњости Србије и сиротни Београђанин, у српској науци и књижевности остао је са својим изрекама, с књигама мисли. Одабрао их је и коментарисао Саша Радојчић.

Када смо покренули Антологијску едицију *Десет векова српске књижевности* и прво коло послали Добрици Ћосићу, стигло је љутито писмо. Књиге је дао Библиотеци САНУ, а у писму осудио наш почетак. Дуго смо разговарали после тога и све је уравнотежено. Сада је, у деветом колу, две Ћосићеве књиге, *Корене* и *Бајку*, као свој последњи посао, с пуном пажњом приредио Милан Радуловић, рекавши да је прва књига темељ а друга кров укупне Ћосићеве књижевне грађевине.

Породичну трилогију, одабране приповетке и есеје Данила Киша у обимну књигу је окупио Михајло Пантић, песме и есеје Миодрага Павловића његов тумач Ђорђе Деспих, а приповетке и два романа Мирослава Јосића Вишњића одабрао је Радивоје Микић.

У књигама деветог кола, према редовном обичају, штампани су текстови књижевних критичара и историчара литературе, а њихова имена (Јован Скерлић, Павле Поповић, Ксенија Атанасијевић, Зоран Мишић, Ђорђе Сп. Радојичић, Гордана Јовановић, Рајко Веселиновић, Предраг Палавестра, Мирослав Егерић, Предраг Протић, Срђан Дамњановић, Љубомир Симовић, Љубиша Јеремић, Славко Гордић, Ђорђије Вуковић, Марко Недић, Јован Делић,

Драган Бошковић), с приређивачима, уредницима и рецензентима, говоре колико је пажње дато писцима чије су књиге за ову годину одабране.

Тако је десет лепо приређених и опремљених књига које су у априлу изашле из штампе још једном потврдило да је Антологијска едиција *Десет векова српске књижевности* Издавачког центра Матице српске значајан национални, књижевни и издавачки подухват и да ће идуће године, у десетом колу, бити објављена стота књига као овера да је овај посао донео више но што смо могли да се надамо у приликама какве јесу.*

* Реч на промоцији Деветог кола Антологијске едиције *Десет векова српске књижевности* Издавачког центра Матице српске, у Матици српској, у Новом Саду, 6. јуна 2018. године.